

Міністерство освіти і науки України

Харківський національний педагогічний університет
імені Г. С. Сковороди

**СИСТЕМА ОСВІТИ І ВИХОВАННЯ
ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ:
ДОСВІД МИНУЛОГО – ПОГЛЯД У МАЙБУТНЄ**

до 85-річчя академіка В. І. БОНДАРЯ

Збірник наукових праць

Харків 2023

**Міністерство освіти і науки України
Харківський національний педагогічний університет
імені Г. С. Сковороди**

***Система освіти і виховання
дітей з особливими освітніми потребами:
досвід минулого – погляд у майбутнє***

до 85-річчя академіка В. І. БОНДАРЯ

Збірник наукових праць

Харків – 2023

Редакційна колегія:

Головний редактор – Бойчук Юрій Дмитрович, доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент НАПН України, ректор ХНПУ імені Г. С. Сковороди;

Заступник головного редактора – Коваленко Вікторія Євгенівна, кандидат психологічних наук, доцент, завідувач кафедри спеціальної педагогіки;

Відповідальний секретар – Якуба Леся Станіславівна, викладач кафедри спеціальної педагогіки ХНПУ імені Г.С. Сковороди.

Члени редакційної колегії:

Галій Алла Іванівна, кандидат біологічних наук, доцент, завідувач кафедри здоров'я людини, реабілітології і спеціальної психології ХНПУ імені Г. С. Сковороди;

Казачінер Олена Семенівна, доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри здоров'я людини, реабілітології і спеціальної психології ХНПУ імені Г. С. Сковороди;

Козачек Надія Олексіївна, старший викладач кафедри спеціальної педагогіки ХНПУ імені Г. С. Сковороди;

Лященко Віра Михайлівна, доктор філософії, старший викладач кафедри спеціальної педагогіки ХНПУ імені Г. С. Сковороди;

Микитюк Сергій Олександрович, доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри психологічної та педагогічної антропології, декан факультету природничої, спеціальної і здоров'язбережувальної освіти ХНПУ імені Г. С. Сковороди;

Сінопальнікова Наталія Миколаївна, кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри спеціальної педагогіки ХНПУ імені Г. С. Сковороди.

Система освіти і виховання дітей з особливими освітніми потребами: досвід минулого – погляд у майбутнє: збірник наукових праць. – Х. : ХНПУ імені Г. С. Сковороди, 2023. – 461 с.

Затверджено редакційно-видавничою радою Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди
Протокол № 12 від 20.12.2023 р.

Хомик Т. В., Трусевич І. А. Особливості розвитку діалогічного мовлення у дітей старшого дошкільного віку з фонетико-фонематичним недорозвитком мовлення.	293
Хотинська В. В. Ігрова діяльність як засіб корекційного впливу на розвиток навичок самообслуговування у дітей старшого дошкільного віку з затримкою психічного розвитку	296
Черватенко О. А. Розвиток монологічного мовлення у дітей старшого дошкільного віку із знім у процесі ігрової діяльності.	302
Чистова Є. А. Дидактичні ігри як засіб розвитку мовлення у дітей дошкільного віку з сенсорною алалією.	306
Чуйко А. І. Інноваційні технології у розвитку дрібної моторики у дітей молодшого шкільного віку з легкими інтелектуальними порушеннями.	310
Шановалова Ю. А. Ігрова діяльність як засіб розвитку мовлення дошкільників з порушенням інтелектуального розвитку.	315
Шаровкіна А.В. Зміст логопедичної роботи з дітьми дошкільного віку з фонетико-фонематичним недорозвиненням.	320
Шевченко В. О. Організація ігрових вправ для формування графічних навичок письма в молодших школярів із дисграфією.	323
Шевченко І. Д. Дидактична гра «дні тижня по колу» як засіб навчання дітей з інтелектуальними порушеннями.	326
Шиманська Л. В. Особливості формування фразового мовлення у дітей середнього дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення.	329
Шлапаченко В. В. Особливості корекційно-педагогічного впливу при різних розладах голосової функції.	333
Яковлева А.А. Теоретичний аналіз проблеми консультування батьків дітей з дислалією.	338

СОЦІАЛЬНА РЕАБІЛІТАЦІЯ ТА СОЦІАЛЬНА ПІДТРИМКА ОСІБ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНІМИ ПОТРЕБАМИ.

Блінова Т. А. Формування навичок самообслуговування у дітей старшого дошкільного віку з затримкою психічного розвитку шляхом застосування ігрової терапії.	342
Візенкова Ю.С. Використання ігрових вправ у корекції звуковимови у дітей з ФФНМ.	347
Голуб Н.М. Завдання та засоби відновлення комунікативної функції у пацієнтів з афазією.	350
Горбунова Т.М. Визначення стану моторного розвитку дітей середнього дошкільного віку із ЗНМ ІІІ рівня.	353
Діаковська К.В. Інноваційні підходи до соціальної реабілітації і підтримки.	356
Журавльова М.Д. Можливості та сфери застосування відеомоделінгу в корекційній роботі з дітьми з РАС.	361
Колишкін О.В. Соціальна реабілітація як важлива галузь соціалізації осіб з особливими освітніми потребами.	364

мовленнєвого розвитку. *Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки): збірник наукових праць*. Кам'янець-Подільський: ПП Медобори-2006, 2016. Вип. 7. Т. 1. С. 316–327.

7. Трофименко Л. І. Особливості розвитку особистості дошкільників з мовленнєвими порушеннями. URL: https://lib.iitta.gov.ua/713055/1/%D0%A1%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%8F_%D0%A2%D1%80%D0%BE%D1%84%D0%B8%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE.pdf (дата звернення: 14.10.2023).
8. Хомуленко Т. Б. Наукові підходи до дослідження когнітивної саморегуляції студентів. *Вісник ХНПУ ім. Г. Сковороди. Серія «Психологія»*. 2005. Т. 15. С. 170–175.
9. Юдіна Н. О., Тесленко М. М. Усвідомлена саморегуляція навчальної діяльності студентів як проблема сучасної психології. *Проблеми сучасної психології: зб. наук. пр.* Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, Інститут у психології імені Г. С. Костюка АПН України. Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2010. Вип. 10. С. 883–892.
10. Bandura A. Self-efficacy: toward a unifying theory of behavioral change. *Psychological Review*. 1977. Vol. 84. P. 191–215.
11. Carver C. S., Scheier M. F. On the Self-Regulation of Behavior. New York: Cambridge Univ. Press, 1998. 460 p.
12. Schunk D. H., Zimmerman B. J. Self-regulation and learning. *Handbook of psychology: Educational psychology*. 2013. P. 45–68.
13. Zimmerman B. J. Student differences in self-regulated learning. *J. of Educational Psychology*. 1990. P. 51–59.

Хомик Т. В.

кандидат педагогічних наук,
Київський університет
імені Бориса Грінченка

Трусевич І. А.

здобувач другого (магістерського) рівня освіти
спеціальності 016 Спеціальна освіта
Київський університет
імені Бориса Грінченка

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ДІАЛОГІЧНОГО МОВЛЕННЯ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З ФОНЕТИКО- ФОНЕМАТИЧНИМ НЕДОРОЗВИТКОМ МОВЛЕННЯ

Мовлення є основним засобом спілкування для людини. Розвиток мовленнєвої компетентності є першочерговим завданням для дітей дошкільного віку в умовах закладу дошкільної освіти. Правильне та багате мовлення сприяє легшому вираженню власних думок і ефективній передачі інформації співрозмовнику. Оволодіння ж зв'язним діалогічним мовленням є одним із головних завдань мовленнєвого розвитку дошкільників, визначених у Базовому компоненті дошкільної освіти (нова редакція 2021 р.) [1; 2; 5].

Для дошкільників важливо сформувані навички чіткого промовляння звуків і слів відповідно до орфоепічних норм. Вони мають розвивати звуковий аналіз простих слів, вживати всі частини мови, розуміти граматичні категорії,

будувати різні типи речень, вміли ініціювати та підтримувати розмову в різних ситуаціях, відповідати на запитання співрозмовника і звертатися до нього із запитаннями тощо Діти старшого дошкільного віку мають навчитися орієнтуватися в бесіді зі співрозмовником, а також вміти складати різні види розповідей та переказувати тексти різної складності (А. Богущ, Н. Гавриш, І. Кравченко, С. Криницька, Ю. Рібцун, І. Товкач, Є. Соботович та ін.) [3; 6].

Фонетико-фонематичний недорозвиток мовлення є одним із найпоширеніших видів порушення мовлення у дошкільників та проявляється у труднощах оволодіння звуковою системою рідної мови, сприймання та вимови фонем навіть за умови збереженого фізіологічного слуху та інтелекту (І. Брушневська, Н. Гаврилова, Л. Загородня, С. Коноваленко, В. Литвиненко, Ю. Рібцун та ін.) [6]. Основними труднощами у даній категорії дітей є нездатність визначати на слух правильні звуки, які вона може сприймати як подібні чи замінювати один одним; присутнє порушення послідовності освоєння різних фонем та їхніх зв'язків; вимова звуків та груп звуків з помилками, які відрізняються від стандартних норм мовлення. Такі діти можуть мати акустико-фонематичні порушення, які впливають на сприймання та вимову мовлення. Відповідно, рання діагностика та вчасна корекція фонетико-фонематичного недорозвитку важливі для подальшого успішного мовленнєвого розвитку дитини [3; 5; 6].

Окрім труднощів у фонетико-фонематичній складовій мовлення дошкільники мають відповідні особливості розвитку і діалогічного мовлення (Г. Гуровець, І. Марченко, С. Маєвська, Р. Мартинова, Л. Мелехова, Ю. Рібцун, Є. Соботович та ін.). Труднощі в плануванні діалогу є типовими для цієї категорії дітей, демонструючи, що можна утруднити структурування свого висловлювання та реакцій на мовленнєві ситуації. Вони можуть зменшувати ініціативність під час бесіди з дорослими чи ровесниками; виявляти недостатню мотивацію до спілкування; складнощі у підтримці розмови та продовженні її відповідно до ситуації та теми спілкування відображаються у відокремлених відповідях; наявні особливості у моделюванні текстового вислову; відбір обмеженої кількості слів або фраз для висловлення своїх думок та ідей; «затрягання» на певному етапі бесіди; утруднення в подальшому розвитку розмови; труднощі у переключенні теми бесіди та реагування на зміни ситуації; недостатньо розгорнуті фрази під час бесіди; проживання обмеженої групи слів; обмежена ефективна комунікація; тощо [3; 4; 6].

Недавні спостереження А. Вахратян, Л. Калмикової, Л. Марченко, Л. Мороз, Ю. Рібцун, Х. Хоффман та ін., свідчать про тенденцію зростання кількості дітей із фонетико-фонематичним недорозвитком мовлення в наші дні. Ця актуальна проблема підкреслює надання якісної логопедичної допомоги цій групі дітей [3].

Отже, розвиток діалогічного мовлення у дітей з фонетико-фонематичним недорозвитком мовлення є необхідним. Оскільки дошкільний вік є сприятливим періодом для розвитку психічних процесів та формування важливих навичок (формується стійкість пам'яті та уваги; відмічається удосконалення навичок спостереження та аналізу навколишнього світу;

розвиток уяви та емоційно-забарвленої діалогічної мови, що формується стихійно у процесі становлення дитини) [5, 6].

Робота з розвитку зв'язного мовлення старших дошкільників із фонетико-фонематичним недорозвитком мовлення починається з активізації діалогічної форми мовлення. Цей підхід навчає, як відповідати на запитання, так і ставити їх, сприяючи розвитку мовленнєвої активності та комунікативних навичок (І. Брушневська, Л. Загородня, С. Коноваленко, В. Литвиненко, Ю. Рібцун та ін.). Комплексна система логопедичного впливу допомагає старшим дошкільникам із фонетико-фонематичним недорозвитком мовлення навчитися відрізняти зв'язний текст від сукупності речей; розвивають навички визначення теми тексту та усного висловлювання; співвідносити заголовок та зміст, а також самостійно озаглавлюють текст. Паралельно з розвитком діалогічного мовлення здійснюється корекційна робота щодо вдосконалення лексичної, граматичної, просодичної складових мовлення, а також словесно-логічне мислення. Отже, розвиток діалогічного мовлення потребує активної участі не тільки логопеда, але й вихователів, батьків та самої дитини [5].

Окреслене вище, спонукало провести дослідження стану сформованості діалогічного мовлення у дітей старшого дошкільного віку. Воно було реалізовано на базі Центру раннього розвитку та мовних порушень «Прекрасні» (м. Київ, Україна). У ході констатувального експерименту було використано діагностичний комплекс, який мав на меті вивчення стану сформованості діалогічного мовлення у дітей старшого дошкільного віку із фонетико-фонематичним недорозвитком мовлення. Відповідно до отриманих результатів проведеного дослідження можна зробити висновок, що більшість дітей означеної категорії мають труднощі з правильною артикуляцією звуків, що робить їхню мову важкозрозумілою, також вони замінюють одні звуки на інші, наприклад, "с" на "т", що призводить до неправильного вимовлення слів. Діти мали обмежений словник і не вміли виразно висловлювати свої думки і почуття, також були труднощі з розумінням мовлення та відповіді на запитання чи інструкції. У деяких дітей відмічався страх перед спілкуванням. Діти мали обмежену здатність виразно висловлювати свої думки та почуття, та не охоче вступали в контакт із дорослим. Відповідно, дошкільники мають низький рівень комунікабельності, ініціативи та культурного діалогу.

Отже, у перспективі є розробка методичних рекомендацій щодо активізації діалогічного мовлення у дітей старшого дошкільного віку із фонетико-фонематичним недорозвитком мовлення. Оскільки сучасна практична логопедія вимагає нових підходів, методів і засобів для розвитку мовлення означеної категорії дошкільників в межах закладу дошкільної освіти. Впровадження нових логопедичних підходів може сприяти покращенню комунікативних навичок і соціальної адаптації дітей, що є місцем для їх подальшого розвитку [3].

Література

1. Базовий компонент дошкільної освіти (Державний стандарт дошкільної освіти) : нова редакція. За заг. ред. Т. Піроженко. Київ, 2021. 37 с.
2. Кравченко І. В. Розвиток мовлення дітей дошкільного віку засобами зображувальної діяльності. *Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки)*. 2019. № 14. С. 78-88
3. Логопедія : підручник / За ред. проф. М. К. Шеремет. Вид. 5-те, доповн. та переробл. Київ, 2019. 856 с.
4. Рібцун Ю. В. Дошкільнятко : корекційно-розвивальна та навчально-виховна робота з дітьми з фонетико-фонематичним недорозвитком мовлення: навч.-метод. посіб. Київ, 2014. 238 с.
5. Рібцун Ю. В. Розробка науково-методичного забезпечення організації та змісту спеціальної освіти дітей середнього дошкільного віку із ФФНМ : реалії та перспективи. *Педагогічне проектування, як засіб становлення і розвитку ключових компетентностей суб'єктів освітнього простору*: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., 14-15 жовтня 2010 р. / за заг. ред. проф. К. Л. Крутій, Є. М. Павлютенкова. Запоріжжя: ТОВ «ЛПС» ЛТД. 2010. С. 199-206
6. Рібцун Ю. В. Корекційна робота з розвитку мовлення дітей п'ятого року життя із фонетико-фонематичним недорозвитком мовлення: програмно-методичний комплекс. Київ, 2012. 258 с.

Хотинська В.В.

здобувач вищої освіти

спеціальності 016 Спеціальна освіта

Науковий керівник: Науменко Н.В.

кандидат педагогічних наук, доцент,

доцент кафедри здоров'я людини, реабілітології

і спеціальної психології

Харківський національний педагогічний

університет імені Г.С. Сковороди

ІГРОВА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ЗАСІБ КОРЕКЦІЙНОГО ВПЛИВУ НА РОЗВИТОК НАВИЧОК САМООБСЛУГОВУВАННЯ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З ЗАТРИМКОЮ ПСИХІЧНОГО РОЗВИТКУ

***Анотація.** Публікація зосереджена на питанні розвитку навичок самообслуговування у дітей старшого дошкільного віку з затримкою психічного розвитку. Підкреслено, що, самообслуговування відіграє визначну роль у розвитку дитини з ЗПР та включає освоєння таких навичок: освоєння навичок прийому їжі; роздягання та одягання; гігієна тіла та охайність. Окреслено основні завдання щодо формування навичок самообслуговування у дітей. Зазначено, що педагогам, для успішного розвитку навичок самообслуговування, доцільно дотримуватися усталених принципів: послідовності та поступовості. Визначено умови успішного формування культурно-гігієнічних навичок та навичок самообслуговування дітей старшого дошкільного віку з затримкою психічного розвитку.*